

ROK 1944

Popis obce:

Obec Polhora leží v najsevernejšom výbežku slovenského územia, takže jej chotár so severovýchodnej strany susedí s Poľskom. Na východnej strane susedí chotár rabčický, z južnej strany obec Rabča a na západe chotár obce Sihelné. Nadmorská výška katastrálneho územia sa pohybuje od 660 metrov až takmer po 1.700 metrov. Povrch je prevažne kopcovitý, iba v dolnej časti pri Rabči mierne rovinný.

Rozloha celkového katastru činí 14.673.153 kat. jutár. V tejto výmere sú plochy patriace urbarialistom obce Jasenica v rozlohe 418 k.j., pozemky urbarialistov obce Rabčíc a obce Sihelné, ktoré dovedna zaberajú 881.70 k.j.

Tieto plochy sú spoločné pasienky a lesy, ktoré užívajú obyvatelia spomenutých obcí, ale do polhorskeho katastru sú tak vklinené, že tvoria súmerný geometrický celok.

Najväčšia časť územia o výmere 8.829,83 k.j. patrí Oravskému komposesorátu a túto plochu pokrývajú ihličnaté lesy, ktoré sa rozprestierajú v jednom komplexe okolo poľskej hranice.

Spolok býv. urbarialistov tunajšej obce vlastní 363 k.j. lesa, ktorý pozostáva z dvoch plôch, a to: Vydrovka a Lokčanka. Pasienkové spoločenstvo so 42 členmi má 284 k.j. pasienku zvaného Talagovka – Scurkacovka, ktorý leží v jednej ploche tesne vyše dediny. Ostatná plocha asi 3.900 k.j. je v rukách súkromných roľníkov, ktorá je rozdelená na šongy, čiže siahu. Pod pojmom slova: šonga (siahu) treba rozumieť pruh zeme od východnej hranice chotára až po západnú, široký jednu siahu. Tieto pozemky sú teda rozdelené na 2.600 takýchto šong. Takáto siaha sa môže deliť na 6 šuchov.

Vlastníctvo jednotlivcov sa pohybuje od najmenej výmery 3. šuchov až po 60 siah. V jednom kuse pozemok nikto nemá, ani ten, čo vlastní najmenšiu výmeru. K pozemkom ležiacim v obci prislúcha ešte náhrada na Poľane, ktorá sa rovná 1/8 siahe v obci.

Miestne názvy obce, počnúc zdola nahor sú takéto: Nižný koniec – Bugaj – Turňa – Kišeľová roľa – Rehuca – Kal'fasová roľa – Vyšný koniec. Pozemky v chotári po pravej strane sa volajú: Trchovnica – Slaná Voda – Turňa – Šihly – Vysoké; a po ľavej strane: Bučina – Hrádok – Grúň – Za Hrádkom a nad dedinou: Poľana, alebo Odumiarky. Plochy lesov rozložených poza chotár súkromných pozemkov, počnúc od východu nesú zas tieto názvy: Palkoč, Kotlina, Vonsovec, Borsučie, Kohútova, Magurka, Hladké pole, Bučina, Jalovec, Javorina, Tisovnica, Pekárka, Hlina, Plšetnica, Kôň. Poblíže obce je: Sadlovka, Štenakovka, Kiseľovka, Sturkacovka a Vydrovka.

V obci je 414 domov, z toho je len 62 murovaných, ostatné sú drevené. Najstarší murovaný dom je vo vlastníctve Jozefa Pienčaka. Bol vystavaný údajne koncom XVIII. storočia.

Najstarší drevený dom stojí na križovatke ciest na Vyšnom konci obce a je majetkom Jozefa Mlynarčíka. Vystavaný bol začiatkom 19. storočia (1818). Pôvodne tam bola krčma a vozovne pre cestujúcich. Spomedzi domov vynikajú tieto budovy: Nižná škola z roku 1904, kaplnka z r. 1925, poschodový dom Jána Krchu, v ktorom je umiestnená pošta, žandarská stanica, hostinec a obchod, ďalej lesná správa o troch budovách, Vyšná škola, párna píla a dvojposchodová štátna kasáreň finančnej stráže. Píla a kasáreň stoja odľahle vyše dediny. Obydlia sú veľmi riedko rozostavané pozdĺž cesty, takže obec je dlhá vyše 6 km. Skupiny domov stojacich pri rieke, alebo aj za riekou, ako napr. „Kišeľová roľa“ a „Rehuce“ svedčia o pôvodnom osídlení, a že tade viedla cesta.

Cez obec vedie štátna cesta, ktorá spojuje dedinu so železničnou stanicou v Tvrdošíne, alebo s okresným sídlom a so susedným Poľskom. Dopravu osôb a súčasne aj pošty prevádza osobným autom súkromník Ján Krcha, ktorý premáva dva razy denne na linke: Polhora – Slanica – Námestovo a späť. Za dopravu osoby v takomto riadnom spoji do Námestova sa platí 12-Ks.

Poštový úrad má telefónne a telegrafné zariadenie. Telefón je zavedený u vl. komisára, na Lesnú správu, na pílu, do kasárne a do chaty na Slanej vode. V tej samej budove má telefón žandarská stanica a majiteľ domu Ján Krcha. Mimo toho telefón je zavedený aj do šiestich hájovni, ale iba z lesnej správy.

Vo východnej časti chotára vyviera bohatý prameň slanej vody s obsahom jódu a brómu. Pri prameni stojí turistická chata s trvalou obsluhou. V rokoch 1863 – 1918 tu boli zriadené kúpele vo ôsmich budovách, ktoré boli známe ďaleko za hranicami vlasti. Toto miesto veľmi často navštevoval aj náš veľký básnik Hviezdoslav a z tohto prostredia vznikla perla jeho tvorby: Hájniková žena. Voda v prameňoch vyviera z hĺbky, akoby vrela a nikde neodteká. Nadmorská výška prameňov je 753 m.

Obyvateľstvo dosiahlo počtu 2 000. Z toho je 9 osôb obojého pohlavia, poľskej národnosti. Ostatní sa cítia Slovákmi. Všetci vyznávajú rímsko-katolícké náboženstvo. Obyvatelia sa prevažne zaoberajú poľnohospodárstvom a zvlášť chovom dobytky. Stálych robotníkov, ktorí sú zamestnaní v píle, lesoch a u súkromníkov je okolo 160. Približne 50 ľudí rozumie nejakému remeslu, z čoho je len 5 kováčov, 1 knihár, 1 hodinár... Úradníctvo počíta dovedna 40 osôb, ktoré pozostáva z učiteľov a žandárov po 5 osôb, z 12 financov a z personálu lesnej správy a píly. Colný úrad a pošta sú obsadené po jednom úradníkovi.

Mimo úradníkov žije v obci 16 rodín bezzemkárov, ale všetci bývajú vo vlastných chalupách. Naproti tomu asi 13 súkromných roľníkov vlastní pozemok o výmere vyše 30 jutár. Životné podmienky obyvateľstva sú podpriemerné, avšak nie celkom úbohé, pretože sa v každej dobe naskytá zárobková príležitosť. Robotník v 10-hodinovej zmene bez úkolu zarobí 55,-korún. 1 l mlieka stojí K 1,50; hus hladná K 80,-; 1m domáceho plátna K 7,-.

Lud hovorí zvláštnym nárečím goralským, čiže „gvaři svojou rečou“, ktorá sa trochu podobá poľskej reči. Z tohto nárečia hodno uviesť niekoľko slov, ktoré však verne podľa výslovnosti slovenským pravopisom zachytiť nemožno. Teda niečo z pôvodných prísloví:

- Zgřebno kosuľa nie nagota, ovšiany chlieb nie glód. – Od kovoľ vongli niekupis, ani vod genši vovsa. Kie bede miol chlieb, to nojde i gnep.

Hlavou obce je Ján Zoššák (vulgo Motyka), roľník. Administratívu a matriku vedie Notársky úrad v Rabči, ktorého vedúcim je František Štefkovič.

Šesť súkromných obchodov s miešaným tovarom zásobuje obyvateľstvo dennými potrebami, 4 krčmy sa starajú o občerstvenie, 1 predajňa Baťa rozdeľuje obuv a dvaja mäsiari sekajú mäso zo zvierat „od oka“ kúpených. Dva vodné mlyny na kamene melú obilie, čiže väčšinou šrotujú.

V dedine sú dve ľudové školy: Nižná murovaná trojtriedna a vyšná drevená dvojtriedna. Je tu v strede obce aj drevená divadelná sála. Obecná knižnica je umiestnená v Nižnej škole. Knihovníkom je učiteľ Jasenek.

Kronikár

Menujem sa Jozef Tyrol – Lojzkin. Narodil som sa 10. novembra 1912, v tunajšej obci a tu bývam od narodenia. V útlom detstve som stratil otca, ktorý v roku 1914 narukoval ku vojsku a v r. 1915 na ruskom fronte kdesi pri Lubline zahynul. Po vychodení 7. ročníkov ľudovej školy, zostal som viesť súkromné hospodárstvo, na ktorom súkromne dodnes hospodárim. Pre slabú, nerozvinutú telesnú sústavu som ani vojakom nebol. Od mladosti som nadovšetko miloval knihy, časopisy a divadlo. Rád píšem články a baví ma javisko. Z tejto príčiny bol som volený alebo menovaný na vedenie písomnej agendy v obci veľmi často. Vediem účtovníctvo v Úvernom družstve, som zástupcom matrikára, tajomníkom odboru KSM a podobne. Na zasadnutí členov MNV dňa 22.XI.1952 bol som jednomyselne zvolený za kronikára tunajšej obce.

Slovenské národné povstanie v roku 1944

Teplé počasie urýchlilo dozrievanie obila, takže žatva sa začala okolo 25. augusta. Medzi ľuďom sa trúsili zvesti o partizánoch, ktorí sa objavili na vzdialenejších dedinách ako v Lipnici a ďalej. Tie správy boli hodne skreslené, preto ľuďom naháňali strach. Tých, čo sa tešili, že nastane obrat k lepšiemu bolo veľmi málo. V trafikách už nebolo fajčiva, v obchodoch ani múky. V obci partizáni za celý čas neboli.

Dňa 2. septembra ráno prišla cestou z Poľska 6 členná nemecká vojenská hliadka do kasárne, odzbrojila finančných strážnikov, prezrela blízke okolie, no do dediny nevstúpila a čoskoro sa vrátila späť. Financi ihneď pozháňali povozy a začali sa sťahovať do dediny. V tom istom čase kráčal hore dedinou ozbrojený vojak záložník dolnokubínskej posádky, ktorý z pušky strieľajúc vyšiel smelo až do kasárne, hoci ho ľudia upozorňovali, že tam sú už Nemci. Vojak bol tunajší rodák Jozef Žajak. Keď zistil, že Nemcov niet, posmelil financov, pobral sa späť zase dolu dedinou veselo strieľajúc.

V obci už boli vyvesované mobilizačné vyhlášky a komisár obce vyslal štyroch mužov zarúbať v Plšetnici cestu, aby okupanti ňou z Poľska nemohli prejsť. Taktiež ihneď bolo rozkázané pripraviť 6 povozov na odvezenie mobilizovaných mužov do Tvrdošína. Pri mobilizačných vyhláškach sa hromadili chlapi a uvažovali, že toto je predčasný a veľmi nebezpečný krok podzemného hnutia, lebo netušili, že sláva Nemcov je už blízko konca. Mnohí boli nerozhodní nastúpiť, pretože posluchnutie alebo neposluchnutie tohto rozkazu považovali za rovnako osudný skutok, z ktorého určite vzniknú ťažké následky. Podaktorí sa rozhodli vyčkať okupantov, a keď komisár zistil, že na vozy nasadlo iba niekoľko mužov, rozkázal, aby jeden povoz vyšiel až na horný koniec a povolani aby bezodkladne nasadli. Strach z okupantov bol väčší, než nenasadol viac nikto. Rozkaz bol znovuopakovaný. Toto hrkotanie vozov naprázdno nadmieru stupňovalo tiesnivú náladu.

V neskorých popoludňajších hodinách odišli konečne tieto povozy do Tvrdošína so všetkými mobilizovanými chlapmi. Okupanti sa však tohto dňa v obci už vôbec neukázali, ale až na druhý deň.

Nasledujúci deň 3. septembra bola nedeľa. Včas ráno okolo šiestej hodiny vtiahla cestou z poľska tlupa ozbrojených Nemcov, počtom asi 150 mužov, ktorí išli nerušene dolu dedinou, až po križovatku cesty vedúcej na Slanú vodu. Tu sa totiž zrazili s našim povstaleckým vojskom, ktoré došlo autami priamo z Dolného Kubína. Nastala prudká, skoro hodinu trvajúca paľba, po ktorej obe bojujúce strany ustúpili späť. Z našich vojakov boli traja ťažšie ranení

a jedno osobné auto zostalo na ceste zničené granátom. Aké straty mali Nemci nevedno, lebo tí ranených ihneď pobrali na vozy, čo prišli za nimi a tie boli poľské.

Popoludní sa okupanti znovu vrátili, lenže už nešli cestou, ale sa rozliezli po poliach a ukrývajú sa v dozrievajúcom obilí, pozorovali obozretne z vyšného konca dediny. Medzitým boli financom doručené zbrane a strelivo z Námestova. Naši vojaci tiež prišli až do stredu dediny na nákladnom aute, a keď zistili, kde sa okupanti zdržujú, vrátili sa bez jediného výstrelu. Mnohí občania v obave pred nebezpečnou zrážkou pobrali na vozy deti, periny, zajali dobytok a utkali do hôr. Ku boju toho, ani druhého dňa už nedošlo.

V pondelok 4. septembra Nemci postupili až na Nižný koniec a pre veliteľstvo zaujali priestranný dom, v ktorom bol obchod s miešaným tovarom Antona Tyrola. Finančných strážnikov odviezli preč a vydali rozkaz, aby v utorok nastúpilo 50 mužov z obce ku kopaniu zákopov. Pri veliteľstve mali stáť každý deň, aj v noci dva konské záprahy pre pohotovosť. Obci Sihelné bolo nariadené dodať pre veliteľstvo maslo a vajička. V uvedený deň chlapi podľa rozkazu kopali až do popoludnia, kým totiž nevznikla opäť prestrelka, podobná ako v nedeľu. Cez Rabču prišlo auto s vojskom, ktoré začalo strieľať na okupantov a títo zas na útočníkov, pričom bol zabitý jeden oficer. Hneď po tom sa začalo povrávať, že útočníci neboli povstalci, ale Nemci, ktorí nevedomky strieľali proti svojim vlastným bratom. Toto bola v celom priebehu povstania posledná bojová akcia v obci. Škody na živote, ani na zdraví, alebo na majetku, mimo niekoľkých rozbitých oblokov neutrpel v obci nikto.

Dňa 15. septembra večer dovezli z Poľska okolo 700 ľudí rôzneho veku, obojeho pohlavia a ubytovali ich po humnách poblíže Lesnej správy, kde sa usadilo „Ortskomando“ a kuchyňa. Poliacy začali hneď na druhý deň kopať zákopy počnúc na pasienku zvanom „Scurkacovka“ ponad pílu, cez poľanu až do Sihelného. Kľukatá linka týchto zákopov a krytov spôsobovala strach a hrôzu medzi obyvateľstvom v zlej predtuče, že dedina bude zničená. Dňa 8. októbra Nemci vydali rozkaz, aby nasledujúceho dňa ku kopaniu bezpodmienečne nastúpilo 200 chlapov z obce a oznámili, že za prácu bude platená mzda 56,- korún denne. Tomuto sľubu nikto neveril, preto dňa 9. októbra nastúpilo iba 86 chlapov. Kopanie trvalo bez prestania až do príchodu frontu. Za prácu platili každému podľa prísľubu, takže mnohí opustili svoje pracoviska a chodili kopať, alebo drevo stínať na zákopové kryty. Mlátiť cez jeseň bolo zakázané, aby sa ľudia venovali len kopaniu zákopov. Na štedrý deň vydali prísny rozkaz, aby večer nastúpilo ku kopaniu cez noc a na vianočný sviatok 15 chlapov, ktorí mali podkopať cestu na Sihelskej holi.

Píla medzitým stále pracovala, lebo robotníci boli od kopania zákopov oslobodení, takže na sklade ležalo vyše 7.000 m³ narezaného materiálu, ktorý okupanti chvatom odvážali na stanicu do Jelešne v Poľsku. Odvozu sa zúčastnili v značnej miere aj tunajší občania svojimi záprahmi, pretože pláca za odvezenie fúry bola dosť dobrá. Povožníkov nútili aj drevo z rúbanisk zväžať, ale to sa nedalo, keďže nebolo snehu.

Časom sa vrátili domov mnohí účastníci povstania, ktorí prichádzali poliami v biednych oblekoch, aké ktorý kde mohol dostať, keďže ináč by sa pred Nemcami nebolo možné ľahko vo vojenskom obleku ku domovu priblížiť. Z tunajšej obce bolo 22 účastníkov povstania, ktorí bojovali pri Banskej Bystrici a mnohí z tých boli Nemcami zajatí.